

Om ladorna i Tornedalen och om höbärgningskulturen

Minnen som försvinner.

Ord inom parentes är finska/tornedalsfinska

De gamla timmerladorna i Östra Norrbotten. En del av mitt kulturarv

Allt har sin förklaring, till-och-med de norrbottniska timmerladornas lutande väggar. Men att i dag när de flesta ladorna ruttnat ner, 300 år efter det att de började byggas, förklara hur de fått sin form och utvecklats till de vackra karaktärsbyggnaderna på våra ängar måste bli gissningar. För mig som varit med om höbärgning i ladmarkerna, som barn svettats som trampare eller som yngling som hömottagare inne i den trånga ladan eller som höingafflare i hettan framför ladan finns ladan för alltid med i mitt minne och lador väcker tankar och minnen från mitt förflutna. De är inte bara förknippade med svett och möda utan även underbara vilostunder vid kaffepauser, drickpauser och måltider i den svala skuggan av ladan eller inför höstarnas andjaktspremiär då vi på kvällen rodde ut till holmen och sov i det underbart doftande varma, mjuka naturhöet för att vara på pass vid soluppgången. Jag har genom åren hunnit tänka många tankar om ladorna och har idéer som jag vill pröva på en förhoppningsvis större publik.

Ladornas form.

Här mina teorier om hur ladformen vuxit fram.

- A) Stockarna i de lutande ladväggarna är obilade, de är endast knutade. Att bygga vägg av obilade stockar är enklare och går snabbare och till detta kan dessutom klenare virke användas.
- B) När en vertikal timmervägg byggs måste timmerstocken tillyxas så de blir urgröpta på undersidan så att inte regnvatten som blåser in mot väggen skall droppa på nästa stocks översida och därefter få möjlighet att rinna på insidan av väggen, om däremot underliggande stock ligger något innanför droppar vattnet på stockens och väggens utsida och väter ej höet i ladan.
- C) Väggen skyddas bättre mot fukt och därmed även röta om taket sticker långt ut och leder undan dropp och regn och om väggen dessutom lutar inåt blir dropp och stänk mot väggen mindre.
- D) Då vi bärgade hö hände det ofta under den korta sommaren att allt hö inte hunnit torka ordentligt, framför allt var det vanligt på vår naturslätterholme där höet bärgades i slutet av sommaren. Om man fick in ett fång fuktigt hö i ladan, ibland kunde det vara flera lass, ropade far som gafflade in höet, ”släng mot väggen, salta ordentligt, trampa inte”. Då väggen ju var full av springor mellan stockarna låg höet väl ventilerat och ville det sig väl hann det torka innan hömögeln hann förstöra kvaliteten. Samma förfarande tillgreps när höet var nästan torrt och regnet hotade, höet slängdes löst mot väggarna för att förhoppningsvis hinna torka.
- E) På vintern när vi sedan skulle hämta höet hem till foderladan och man med häst och släde med skrinda närmade sig den översnöade ladan bävade man inför det snöarbete som skulle krävas för komma intill ladan. Till sin glädje kunde dock man konstatera att vinden virvlat undan snön närmast ladan och några stötar med spaden räckte för att köra skrindan intill ladöppningen. Väggarnas lutning gjorde att vinden virvlat effektivt sopat rent närmast ladan. Om man sedan såg till att hästen inte var vänd hemåt fick man i lugn och ro fylla skrindan med fjäderlätt doftande hö efter att ha gett hästen första fånet.

F) Den som varit med om höbärgning på slätterängar vet att allt gräs skulle slås och tas tillvara. Kanske var idén att bygga ladan på ett dike och med sluttande väggar ett sätt att nyttja marken bättre, man kunde slå några kvadratmeter mer på det viset. Man kan ibland se lador som står inne i skogskanten vid ängen, även det ett bevis för att man ville utnyttja hela ängens areal till höskörd.

G) Även våra ladarkitekter och timmermän hade öga för det vackra och ett skäl till att låta väggen luta utåt kunde vara att bygget blev vackrare. Skälet kan ha varit rent estetiskt, en pentagon som gaveln har en vacker geometrisk form, och det tackar vi för. För detta skäl talar även att lador gjorda av plank och brädor under senare tider även kan ha samma form.

Som ni ser har jag spekulerat i olika skäl till att ladan fått den form den har. Sannolikt har alla och troligen ännu fler drivkrafter varit verksamma i den utveckling som ligger bakom. Det mesta här i världen är ju mer komplicerat än vad det i första anblicken verkar.

Dörren

Även ladans sinnrikt konstruerade ”dörr” eller förslutning med stockar är värd att beskrivas. Vilken glädje det var när man fick plocka upp fler och fler stockar för att försluta ladan. För varje lada som förslöts var man närmare slutet av den mödosamma höbärgningen.

Dörrstockarna som ladan förslöts med var också runda men med en rejäl, 10 cm, urgröpning i båda ändar, urgröpningen passade i dörrposternas tillyxade dörrkantsplankor som fungerade både som långa dymlingar, gåt, och spont för dörrförslutningsstockarna. Stockarna ”staplades” horisontellt, en efter en. De var numrerade med romerska siffror då de var tillyxade för att passa på just sin egen plats, rotändan mot toppända på nästa stock, ibland blev dörröppningen också bredare upptill. Troligen konstruerades dörröppningen så att väggen byggdes klar utan dörröppning och stockarna kapades sedan, de kapade stockarna användes sedan till dörren och passade ju då perfekt.

Ju högre höet i ladan steg, desto fler dörrstockar passades in, en i taget. Slutligen var stora dörrhålet förslutet och ladan fylldes genom den mindre luckan högst upp i gaveln, oftast var den på ladans baksida och höet från ängen bakom ladan östes in den vägen. Även den luckan förslöts med stockar liksom framdörren.

Nyare lador hade en annan konstruktion på dörren. Dörren var två primitiva skjutdörrar av brädor som gled på plankskenor, för att få stadga i dörren var de sammanfogade med tvärsår i z-form. En skena i nedre dörrkanten som dörrhalvan gled på och en likadan skena i övre dörrkanten höll dörren på plats. När dörren var öppen var dörrarna skjutna åt sidan och de stängdes genom att skjutas in mot mitten framför dörrhålet, en dörrhalva från vardera hållet. Konstruktionen var såväl sinnrik som vacker.

På andra håll i Norrbotten har ladorna andra konstruktioner av dörr. Det är vanligt med en eller två luckor upphängda i gångjärn.

Det var i dessa lador som jag lärde mig de romerska siffrorna. Stockarna var numrerade med inhuggna I-, V- och X- siffror. När ladorna tillverkades, höggs, föredrog man givetvis att arbeta utan byggnadsställning, så när stockraden kommit upp för högt plockade man bort några av de understa stockarna och lade dem åt sidan, därför måste alla stockar numreras och märkas så men visste vilken vägg de tillhörde. Ofta var ladorna också huggna hemma på gården och sedan flyttade ut till ängen. Ibland kunde ladan ha flyttats flera gånger och stockarna hade t.o.m. vänts ut-och-in. På väggarna fanns namn på husbönder, söner, drängar, pigor eller förbipasserade flottare prydligt inristade. Ibland konstateranden om sommarens väder, höskörden eller älvens vattenföring. Där kunde också stå att huset begåvats med en son eller dotter eller att hästen fått ett föl. Sorgsna föräldrar kunde skriva när sonen reste till

Amerika. Dessa nu nedfallna väggar hade sin egen historia att berätta. En historiebok som aldrig fick plats på bibliotek.

Där lador ej fanns

Höststackar restes där det inte fanns lador, på små utmarker och låga holmar där islossningen kunde förstöra ladan. Stackplatserna var uppallade med c:a 0,5 m hög pålar, några tiotal, i ring med en lång stackstör, 4-5 m i mitten, stacken restes kring stören. Pålarna gjorde att höet inte låg mot marken och sög upp regnvatten, stören i mitten stadgade och styrde stacken. Att resa en stack kallades för att "skapa"(luoda) stacken. Det krävdes teknik och erfarenhet för ändamålet, det kunde hända att stacken rasade, i ett lavinartat ras brast en bit av stacken och man fick börja igen från början. För att nå högst upp vid resandet av stacken användes en extralång högaffel, "molngaffel"(pilvihanko") som kunde ha ett skaft på 4 m. Högst upp på stacken lades ett lager starrhö som "tak" för att avleda vattnet. Stacken "kammades" under resningsarbetet för att grässtråna inte skulle leda regnvatten in i stacken. Över alltihop lades videgrenar ("vakuhleet") som tyngdes, de bands ihop i topparna. Vide fanns det gott om på holmarna. Regniga höstar förstördes hö i stackarna framförallt om de var dåligt gjorda. Vid rikliga höskördar då inte allt hö rymdes i ladorna kunde man även resa höstack på icke förberedda platser, det kunde vara mot gaveln av en lada och då var stacken bara en "halvstack" väl skyddad mot väder och vind åtminstone från ett håll..

Det hände under krigsvintern 1945/46 efter att tyskarna längs älven drivits ur Finland att höhämtandet från holmarna blev dramatiskt. Deserterade soldater från den tyska armén hade simmat eller vadat över älven och kommit iland på holmar med hölador och höstackar. Utmattade och frusna hade några av dem grävt in sig i höet en stack och sedan frusit ihjäl och hittades sedan av ortsbefolkningen då höet på vintern skulle hämtas hem.

Den rika höskörden på slotterholmarna och på raningarna i fjällälvarna, Torneälven m.fl. berodde på att de översvämmades av vårfloderna, islossningsfloden från skogslandet och midsommarfloden från fjällen. Vattnet förde med sig lättillgängliga näringsämnen. De långa sommardagarna med större mängd blått ljus i solljuset gjorde också att fotosyntesen blev effektivare på nordkalotten än längre söderut. Fenomenet uppmärksammades och omskrevs redan på 1500-talet av fjärran resenärer som besökte Tornedalen och sedan skrev reseskildringar om vad de upplevt och sett.

Översvämningarna var inte bara av godo. Lador kunde förstöras eller rent av spolras med. För problemet med att ladan inte skulle flyta iväg med högvattnet har jag sett två lösningar. Ladan förankrades med en lång vertikal påle som grävdes ner på tillräckligt djup inne i ladan. Då vattnet steg kunde ladan likt en flottör höjas och sänkas längs pålen. Den andra metoden var primitivare, en stor sten och en kedja fästad vid knuten.

Hötransport

Studiet av gamla lador i Norrbotten kan också ge oss information om olika tekniker som användes i skördarbetet. Att transportera det torkade höet till ladorna och stackarna var ett tungt arbete, häst och traktor underlättade sedermera det arbetet.

I Tornedalen användes hösablar ("sapihlaat") för ändamålet. Hösablar var två st. 4-5 m långa smäckra granstänger som i framändan hade handgrepp, de var hyvlade till 5-10 cm tjocklek, tillplattade från sidorna för högsta hållfasthet och lägsta vikt, framifrån avsmalnande och ibland utsmyckade eller utsirade som gamla tiders arbetsredskap kunde vara.

När höet torkat, vanligen på marken, räfsades det samman i lämpliga högar, dösar, ovala, ca: 3 m x 1,5 m, c:a 1,5 m höga, och hopräfsad med speciell teknik för att hålla ihop. Bärarna kom med sablarna som stacks in som svärd eller sablar under högen i längdriktningen med c:a 1 m mellanrum, Sedan bars högen, hävelbördan, som en bår av två bärare och om räfsningen

var välgjord höll högen samman hela vägen till ladan. Om ladan var tom gick bärarna in i ladan och vräkte högen mot väggen, en mittgång hölls fri. Det första dussinet högar kunde med lite assistans på detta sätt tas direkt in i ladan och vräkas upp längs väggarna, när de sista högarna bars in i ladan kunde högen bara lämnas på plats och sablarna dras ut, därefter lämnades högarna framför ladan och fick gafflas in. Högärendet var tungt och krävde samkörning mellan de båda bärarna och att räfsfolket kunde sin sak. På annat håll i landet har högärendet gjorts på högbarar med tvärsålar mellan bärstängerna.

Vid en av mina första resor till Kalix älvadal förvånades jag över att gamla lador hade dörren placerad inte mitt på gavelväggen som på våra lador i Tornedalen utan vid knuten. Jag diskuterade saken med min far och han sade att i Kaliväldalen finns ”väärasuulatoja” dvs. ”lador med öppningen felplacerad”. Förklaringen till detta sade han vara att man där inte använt hösablar eller bårar utan burit in höet i ett fång med vidja eller med rem över axeln. Alla hade burit sitt eget fång, storlek efter styrka, och så länge som möjligt gått in i ladan och lämpat av fångstet längst in och på så sätt fyllt på ladan eftersom med början i det bortersta hörnet till skillnad från ”sabelmetoden” där båda sidorna fylldes på eftersom och en ”mittgång” hölls öppen. Laddörrens storlek avspeglar också ovanstående, dels är Tornedalsladornas dörrar bredare än på andra håll i Norrbotten och dels har de låga trösklar, bara 2 eller 3 stockar hög också det avvikande från övriga Norrbottenslador där dörröppningen kan vara högt placerad.

På släta ängsmarker kunde häst användas vid transport av det torra höet till ladorna. En hösläpa, (”lavitta”), fanns i alla gårdar som hade häst. Hösläpan bestod av en plank, ca: 3 m. med fästansordning för hästens skacklar på mitten. I plankan hade ett antal brädor, 4-5 m långa spikats med ca: 5 cm. mellanrum, de fixerades med en tvärså ca: 1 m från framändan. På två av brädorna hade man bakändan spikat genomborrade, i framkanten avfasade tjockare plankstumpar. I borrhålen sattes ca: 1 m långa stolpar. Höet lassades upp på släpan och när lasset var fullt kördes det fram till ladan. Stolparna togs bort och hästen fick en snärt av tömmarna för att sätta full fart och släpan drogs undan och lasset blev kvar framför ladan. Gamla hästar behärskade rycktekniken framför ladan och kommenderades bara med ord. Ibland användes en lång störsom hävstång för att förhindra lasset från att följa med släpan, hävstången sattes bakom laddknuten och någon kraftig slätterkarl höll emot i andra änden. Så småningom kom släpräfsan av järn att ersätta släpan men släpan hade många fördelar och användes parallellt med släpräfsan så länge häst användes vid slättern.

Gamla areaenheter och måttenheter för höskörd

Arealenheten tunnland som avser ett landområde stort nog att avkasta en tunna spannmål används troligen i hela den jordbrukande världen, även av våra förfäder i Tornedalen. Ett korntunnland var 800 kvadratfamnar och rågtunnland 40 famnar långt och brett. Dessutom användes kappland, 25 kvadratfamnar, och skälsland (”kielonmaa”), 100 kvadratfamnar. I dag jämförs landområden med mera kända ytor som fotbollsplaner eller tennisbanor. Våra förfäder i Tornedalen talade även om ”laduland”, (”laonala”), dvs. en areal som avkastade en lada hö, det fanns också ”stackland”, (”suovanala”), och ”hävelbördland eller parmland”, (”ruonala”) ungefär av storlek 1 parm som är ett hömått på en kubikfamnar.

Dösen, (”ruko”), var den höög som bars med hösablar, (”sapihlaa”). Den mängd hö som behövdes för att utfodra en ko under en vinter kallades kofoder, (”lehmänheinä”). Till det behövdes 30 hävelbördor eller 6 skringor (”heinähäkki”) med hö. Även axelbördor (”lapioida”) var måttenhet, 13 axelbördor blev till en skringa.

Dammängar.

En välkänd metod att förbättra höskörden på ängar vid bäckslätter var att på hösten dämna bäcken så att vattnet täckte slättermarken. På så sätt hindrades tjälen från att gå i jorden och

tidigt på våren när dammen öppnades och vattnet släpptes undan blev marken snabbare uppvärmd och gräsväxten kom igång tidigare, dessutom var marken fuktmättad och även det bidrog till att öka skörden. Bäcker eller delar därav där fördämningar har funnits kan ha namn som anspelar på tekniken. T.ex. Tammijoki, Tammijänkkä, Patojoki. Om det fanns lador på dessa marker var de uppallade så att vattnet ej nådde golvet eller placerade på förhöjningar eller kullar i området.

Ladugården

Ett fenomen som förekom i Tornedalen var att gårdarna hade två ladugårdar. En vinterladugård och en sommarladugård, Även de små jordägarna med kanske bara ett par kor som levde under mycket små förhållanden hade råd att investera i två ladugårdar.

Vinterladugården hörde givetvis till ekonombyggnaderna som stod hemma på gården, oftast utgörande den tredje eller rentav fjärde längan runt gårdsplanen. Det är dock mycket sällan gårdsplanen var helt kringbyggd med fyra längor, det vanligaste är tre längor.

Vinterladugården var vanligen en timmerbyggnad med ganska invändig låg takhöjd, längs långväggarna stod båsen för de vuxna korna och kattarna för kalvar. Ladugården var utrustad med ugn med vattengryta där vattnet som användes för tvätt av kärnen värmdes eller rentav kokades. Samtidigt fungerade ugnen som uppvärmningsanordning under vintern.

Ett annat sätt att värma vatten och sköta om hygien med mjölkkrämlen var att bygga ett ladugårdskök, kåta, ("kota") antingen som fristående byggnad vid ladugården eller i samma byggnad i anslutning till utrymmet där korna stod. I ladugårdsköket kokades och uppvärmdes vatten för ladugårdens behov.

Vattnet togs från gårdsbrunnen genom en ränna genom väggen, rännan mynnade över grytan eller kunde styras till en så varifrån vattnet kunde portioneras ut till kreaturen och ev. hästar. Vissa vintrar kunde vattnet i gårdsbrunnen sina och då hämtades ladugårdsvattnet i en tunna från en vak i sjön eller älven, ett slitsamt och kallt arbete i för dem som inte ägde en häst. Även om man använde häst för att dra släden med vattentunnorna var arbetet verkligen hårt, vattnet skulle ju köras upp varje dag utan hänsyn till temperaturen och under köldperioder blev alla redskap, tunnor, slädar och iskanter runt vaken belagda med hal och kall iskorpa och kläderna med ispansar.

Några få gårdar kunde ha en ladugård i sten. Dessa är sällsynta, i Tornedalen finns endast ett fåtal sådana. Troligen var dessa den gamla tidens "skrytbyggen" på landet. Endast ett fåtal förmögna bönder i byn kunde låta uppföra dessa på sommaren svala och vintern varma byggen med upptill en meter tjocka väggar med stenar inpassade som i en kyrkvägg. Ibland kunde väggen vara klädd med flata stenar tagna från något närbeläget stenbrott men oftast inpassades endast naturstenarna i väggen, ibland klövs större stenar och den släta ytan vändes utåt. Bygget var en investering för generationer. Stenarna fogades samman med kalkbruk gjord av släkt kalk, sand och vatten, ev. lite lera inblandat. Om man i dag reparerar en skada i stenväggen med cement kan skadan bli värre för att murbruket och betongen har olika hårdhet.

Några av de magnifika stenladugårdarna i natursten finns ännu kvar.

Övre våningen av ladugården användes vanligen inte annat än som förråd

I borte kortväggen av ladugården fanns gödselluckan där gödseln kastades ut på stacken.

Gödselstacken var öppen utan tak, gödselhuset är ett modernt påfund utvecklat för att minska urlakning av näringsämnen och av hygieniska och estetiska skäl.

I ena änden av ladugården i direkt anslutning stod foderladan. Foderladan fylldes under höbärgningstiden med hö från de närmast belägna ängarna, Under vintern hämtades höet hem från ladorna på ängarna och från höstackarna.

I mindre gårdar där man bara hade en häst fick hästen sin spilta i ett hörn av ladugården tillsammans med korna eller i ett angränsande rum. Troligen för att man på så sätt slapp värma för hästen och för att underlätta utfodring och vattning.

Sommarladugården

Sommarladugården kunde ligga långt från gården beroende på hur ägorna var spridda. Att fenomenet sommarladugård förekommer trots att fäbodsystemet endast i sällsynta fall förekom i Tornedalen berodde i första hand på att korna drevs på skogsbeta sommartid. Skogsbetet innebar att kreaturen fick gå i skogarna på betessök, åkertegarna runt gården var inhägnade och i skogen, vanligen på flera kilometers avstånd fanns staketet som hindrade korna att komma in på andra byars betesmarker. Sommarladugården stod utanför inhägnaden vid gården och korna vallades dit. Snabbt lärde sig korna att hitta till ladugården.

Till mjölkkningsdags kom bondmororna och i förekommande fall döttrarna eller pigorna med de tvättade mjölkningskärlen och förrättade mjölkningen. Mjölken fraktades sedan hem till gården för kylning och vidare hantering

Gårdarna i byarna i Tornedalen ligger för det mesta längs älven och blir därför långa utan riktig byakärna. I det fall byn var mera samlad fanns sommarladugårdarna på en samfällad lagårdsbacke utanför byn. Korna som gick på skogsbeta kom till grinden vid ladugårdsbacken när det var mjölkkningsdags och skildes och vallades till rätt bås.

Sommarladugårdarna var av två olika modeller. Den vanligaste var ett rektangulärt timmerhus med kanske 2 m takhöjd vid väggen och 3 – 4 m till takåsen i mitten. Båsen för korna var placerade mot långväggarna och i borte långväggen fanns gödselluckan.

Den andra modellen var ett kvadratisk timmerhus med pyramidalt spetsigt tak uppbyggt av fyra bjälkar från vardera hörnet till husets mitt. Högst upp på taket stod en ventilationsskorsten. Vägghöjden var även här ungefär 2 m medan taklutningen var ganska hög, sannolikt en hållfasthetsfråga, taket skulle ju hålla för den tunga vårvintersnön. Modellen har östligt ursprunglig medan den rektangulära anses ha västligt.

Idén med att bygga sommarladugård hade troligen praktiska orsaker. Korna gick ju på sommarbeta i skogarna och om man tagit in korna för mjölkning till vinterladugården skulle man behövt en fägata in till gården och varje dag skulle korna ha gått två turer i närheten av gården och kanske bidragit till olägenhet som ökad mängd flugor och andra insekter..

Den kringbyggda gården och övriga byggnader.

Andra byggnader vid gårdstunet var stall och lider med vedbod. Större gårdar hade bagarstuga och ibland även drängkammare. Drängkammare hade kanske ett rum även för pigorna. Drängkammaren kunde ligga ovanför bagarstugan för att kunna hållas varm av bakugn och skorsten. I bagarstugan kunde bakning ske varje dag

En bit från byggnaderna runt gårdsplanen låg bastun, också den ett timmerhus med omklädningsrum och basturum där badandet skedde. Ugnen saknade skorsten så röken fick stiga upp genom ett hål i taket. I väggarna fanns vädringsluckor där den sista röken och osen vädrades ut. Värmen erhöles från de upphettade stenarna. Badvattnet värmdes i bastugrytan som kunde vara inmurad i sidan av stenugnen. Bastuns placering ett stycke från gården var av brandsäkerhetsskäl.

Rian där säden torkades inför tröskningen stod även den avskild. Där eldades det också före tröskningen. Eldsvådan var fruktad, timmerhusens torra tak kunde lätt antändas och brandsläckning var inte lätt framförallt utan brandsprutor och långa avstånd till vatten. Vid rian stod vanligen den höga hässjan för kärvarnas utomhustorkning.

Solpebodan eller härbret stod på avstånd från gårdshuset, kanske också av brandsäkerhetsskäl, fast tvärtom, om olyckan skulle vara framme så brann i alla fall inte brödsäden och utsädet.

Gårdar med smideskunnigt folk kunde även ha en egen smedja

Timmerarbete och seder.

När uthusbyggnaden, där det fanns vagnslider, bagarstuga, drängkammare, stall mm, i Kankaanranta, Alatalogården, revs och när takåsen skulle lyftas ner var intresset stort för vad man skulle hitta under stocken, Det vanliga var att man under rotändan av takåsen lade ett mynt och även brev med ögonblicksbilder från byggplatsen och gården. Denna gång hittades inget mynt eller dokument utan under åsstocken på översta väggstocken fanns en urgröpning, i utrymmet låg en förtorkad orm. Kanske hade den varit levande då den placerats där. Huset var sannolikt uppfört under slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet. Historien om ormen berättades av Kurt Johansson, son till Maria från Alatalogården., som numera bor i Västerås, han var med och rev uthuset på 30-talet. Enligt Radioprogrammet Folkminnen kan ormfyndet knytas till den s.k. "tomtormen" som är känd i Sverige.

Ovanför bagarstugan i Alatalogårdens uthusbyggnad var drängkammaren belägen. Eftersom bagarstugan värmdes ofta, kanske flera gånger i veckan, värmdes drängkammaren delvis av spillvärmen från bagarstugan. Ett problem i den gamla tidens hus var toaletten, det fanns bara utedass. Drängarna löste en del av problemet genom att borra hål i väggen och låta sitt vatten genom hålet. På väggen som ofta överspolades av urin bildades en grön rand av alger som växte bra i den näringsrika fuktiga miljön.

Den stabila timmerväggen användes även till annat än att vara vägg. Till hästens doningar hörde lokbågen eller rankbågen som användes till att sela hästen. Bågen skulle helst vara gjord av pil men även hägg gick bra. Då bågen skulle böjas fixerades den i böjd form. Denna form gjordes i en stabil timmervägg. Bågen tjärades och upphettades och böjdes till och fixerades het i formen. Då bågen användes och blev fuktig rätade den ut sig delvis och måste med jämna mellanrum återböjas, den kunde då få spännas fast och vara kvar i formen för någon tid.

Huggna timmerväggar och stockar var värdefulla och återanvändes på olika sätt. Vid arvsskiftet kunde timmerhus ingå i en arvslott, Huset monterades ner och flyttades och restes på ett annat ställe. En gammal ladugård eller en bastu kunde bli en lada.

Timmerstockar skarvades på olika sätt beroende på vilka krav väggen ställdes inför.

Avslutning

En del av ovanstående har jag som nämnts själv upplevt eller hört berättats och en del är minnen från den studiecirkel, "Gräv där du står", med 5 äldre jordbrukare i Karungi för 30 år sedan där jag intervjuade dem om hur det var" i deras ungdom i början av 1900-talet och om de traditioner deras förfäder överfört.

Till den som vill läsa mer om Norrbottniska lador rekommenderas boken "Lador och Låsbräken" utgiven av Länsstyrelsen Norrbotten 1999. Ett fynd för en natur och kulturintresserad. Intressanta artiklar, trevligt skriven, vackra fotografier och berättelser väl värda att bevaras till eftervärlden. För den som är intresserad av folklivet i Tornedalen vill jag

särskilt rekommendera Samuli Paulaharjus böcker Hågkomster från nordliga nejder,
Finnmarkens folk och Ödemarkens folk m.fl

Haparanda den 3 december 2002
Lennart Kankaanranta